

«Πώς να κρυφτείς απ' τα παιδιά...;»

για τον Σύνδεσμο Φιλολόγων ν. Δράμας
Σωτήρης Γκαρμπούνης, Γυμνάσιο Νευροκοπίου

Το να διδάξει κανείς αρχαία ελληνική γλώσσα στο γυμνάσιο είναι πολύ πιο δύσκολο απ' όσο φαντάζεται. Γρήγορα διαπιστώνει ότι δεν μπορεί να απαντήσει στο πρωτογενές και αυθόρμητο ερώτημα: «γιατί κύριε μαθαίνουμε αρχαία;». Στο λύκειο, ρητά ή άρρητα, την απάντηση τη δίνουν τα ίδια τα παιδιά συνδέοντας χρησιμοθηρικά τη σκοπιμότητα της διδασκαλίας με τον πανελλήνιο διαγωνισμό ή, στην καλύτερη και σπάνια περίπτωση, με τη συνειδητή επιθυμία να φοιτήσουν στη Φιλοσοφική. Ανάλογες απαντήσεις μπορεί ίσως να δώσει και ο καθηγητής. Έτσι επέρχεται ένας συμβιβασμός. Ένα *modus vivendi*.

Τι απαντώ όμως στο γυμνάσιο, όταν μάλιστα συνολικά στις τρεις τάξεις, οι ώρες διδασκαλίας είναι περισσότερες από αυτές της ελληνικής γλώσσας;(!) Από την αμηχανία έρχονται να με βγάλουν οι πρώτες σελίδες του βιβλίου της Α' γυμνασίου¹. Εκεί υπάρχουν έτοιμες απαντήσεις – κονσέρβα: «Η συγγένεια της Αρχαίας και της Νέας Ελληνικής είναι σαφής, αρκεί να δούμε πόσες λέξεις καταλήξεις, σημασίες κ.ά. της αρχαίας γλώσσας επιβιώνουν μέχρι τις μέρες μας...». Η θεωρητική απάντηση δείχνει να πείθει, παίρνω τα πάνω μου ότι έδωσα μια αποστομωτική εξήγηση αλλά γρήγορα ματαιώνομαι, μια που οι φράσεις που δίνονται για αναγνώριση δυσκολεύουν τους μαθητές ή τους είναι ακατανόητες: «πύξ λάξ», «μή μου ἄπτου», «ἔπεα πτερόεντα», «εὖ ζῆν», «τό δῖς ἔξαμαρτεῖν οὐκ ἄνδρός σοφοῦ».

Από την άλλη σκέφτομαι -πάντοτε κρυφά απ' τα παιδιά- ότι στη γλώσσα μας επιβιώνουν πολλές λέξεις και φράσεις από πολλές γλώσσες: πόρτα (ιταλ.), μπαμπάς (τουρκ.), μπέσα (αλβ.)... Αποδεικνύει κι αυτό εθνική συγγένεια; Ή, επίσης, μπαρ, φαστ φουντ, πάρκινγκ... αποδεικνύουν κι αυτές εθνική συγγένεια; Και δεν καταλαβαίνω γιατί δεν μιλάμε στα παιδιά για το αυτονόητο φαινόμενο του γλωσσικού δανεισμού, εσωτερικού στη συγκεκριμένη περίπτωση από αρχαιότερες φάσεις της γλώσσας, ιδιαίτερα από το 19^ο αι. και μετά, όταν το νεοσύστατο εθνικό κράτος πάλευε να αποκτήσει την εθνική του γλώσσα;²

Αλλά δε μιλώ γιατί θα υπονομεύσω το μάθημα που ποτέ δεν διδάχτηκα στο γυμνάσιο και τώρα προσπαθώ να δικαιολογήσω την αναγκαιότητά του.

Και προχωρώ. Αποφασίζω να χρησιμοποιήσω το άλλο όπλο του σχολικού βιβλίου: «Στο προοίμιο της Οδύσσειας απαντούν λέξεις που χρησιμοποιούνται και στη Νέα Ελληνική με την ίδια σημασία: Μοῦσα, πολὺς, ἱερός, ἄνθρωπος, πόντος, ψυχή, ἑταῖρος, νόστος, αὐτός, θεά». Εκεί έρχεται «πληρωμένη» η απάντηση με τη μορφή ερώτησης: «τότε κύριε γιατί κάνουμε Οδύσεια από μετάφραση; Αφού είναι ίδιες οι λέξεις...». Προσπαθώ να τα μπαλώσω και ελπίζω ότι η θέση και η ιδιότητά μου θα ενισχύσουν την πειστικότητα των απαντήσεων. Μάλλον, όμως, παλεύω να μην εκτεθώ, μαζί και το βιβλίο, καθώς ξέρω ότι η γλώσσα δεν ταυτίζεται με τις λέξεις.³ Αυτό μου έμαθαν στο πανεπιστήμιο, αυτό διδάσκουν όλα τα επιστημονικά βιβλία γλωσσολογίας. Η γλώσσα είναι ένα πολυεπίπεδο σύστημα. Φωνή, μορφή, λέξεις, σύνταξη, σημασία, ύφος συμπυκνώνουν αυτό που ονομάζουμε γλώσσα⁴. Έτσι εξηγείται και το γεγονός ότι μια ξένη γλώσσα δεν τη μαθαίνεις αποστηθίζοντας το λεξιλόγιό της. Τότε, όμως, το βιβλίο γιατί επιμένει;

Αλλά δε χρονοτριβώ και προχωρώ. Είμαι αποφασισμένος να πείσω με κάθε τρόπο και να τελειώνω μια για πάντα με οποιαδήποτε αμφισβήτηση, ώστε το μάθημα στη διάρκεια της χρονιάς να έχει κάποιο στόχο.

Το σχολικό βιβλίο κλιμακώνει τη δύναμη των επιχειρημάτων και παραθέτει απόσπασμα της γνωστής ομιλίας Ζολώτα στο (τι ειρωνεία!) ΔΝΤ στις 26/9/1957. «... Our critical problems such as the numismatic plethora generate some agony and melancholy. This phenomenon is

characteristic of our epoch. But, to my thesis, we have the dynamism to program therapeutic practices as a prophylaxis from chaos and catastrophe. In parallel, a panethnic unhyprocritical economic synergy and harmonization in a democratic climate is basic...» «Θρίαμβος!», σκέφτομαι. Είναι πια αυταπόδεικτο: όπως τονίζει και το βιβλίο, «η ελληνική προσέφερε λέξεις ή ρίζες λέξεων σε όλες τις σύγχρονες γλώσσες». Ο Ζολώτας συνεννοήθηκε με τους ξένους σε άπταιστα...ελληνικά.

Αλλά συνεννοήθηκε; Άραγε ποιος αγγλόφωνος μπορεί να καταλάβει ένα τέτοιο κείμενο; Από την άλλη, τι ήταν η Ελλάδα το 1957, ποιες ανάγκες είχε, ποιες πληγές τη βάραιναν και ποια ήταν η αξία του πολιτικού της λόγου στο εξωτερικό; Μήπως αυτό το γλωσσοπλαστικό ευφυολόγημα να εξυπηρετούσε συγκεκριμένους σκοπούς εκείνης της ιστορικής συγκυρίας;⁵ Μπορούμε άραγε να αντιμετωπίσουμε τη γλώσσα και τα φαινόμενά της σαν ανιστορικές κατασκευές; Υπάρχει γλώσσα έξω από την ιστορία;⁶ Κι αναρωτιέμαι, μπορώ να τα πω αυτά στα παιδιά;

Πολλά τα δαιμόνια, αλλά δεν θα το βάλω κάτω. Και προχωρώ. Το βιβλίο παραθέτει ελληνικά δάνεια σε ξένες γλώσσες και αντιδάνεια. Τα παρουσιάζει κι αυτά με το σαφές υπονοούμενο ότι ««Εμείς» (οι Έλληνες) τα δώσαμε στους Ευρωπαίους («δάνεια») - αυτοί «μας» τα επιστρέφουν («αντιδάνεια»)»⁷. Αυτό θα πει προσφορά και μάλιστα ανιδιοτελής, αν σκεφτούμε ότι θα μπορούσαμε (όπως πρότειναν κάποιοι!) να ζητήσουμε και αποζημίωση για τη χρήση τους ώστε να συμψηφίσουμε και τα άλλα τα πιο...πεζά δάνεια.

Αλλά τι να σημαίνουν άραγε τα ελληνικά δάνεια στις ξένες γλώσσες; Πρόκειται για γαλαντόμα προσφορά, όπως αφήνει το βιβλίο να εννοηθεί, ή για κοινό τόπο όταν μιλάμε για το λεξιλογικό δανεισμό κάθε γλώσσας σε κάθε εποχή, ακόμη και πριν την εμφάνιση της γραφής, που αφορά άμεσα τις πολιτιστικές σχέσεις και τις ανταλλαγές μεταξύ ανθρώπινων ομάδων;⁸

Αλλά και για τα αντιδάνεια, τις «...λέξεις που θεωρούνται δάνεια ενώ στην πραγματικότητα είναι ελληνικές λέξεις που... ταξίδεψαν και επέστρεψαν στον τόπο τους» (σελ. 9 σχ. βιβλίου), αναρωτιέμαι: ταξιδεύουν οι λέξεις μόνες τους; Πρέπει ή όχι να εξηγήσω στα παιδιά ότι λέξεις όπως τηλέφωνο ή φωνογράφος δεν είναι αντιδάνεια γιατί οι λέξεις δεν υπάρχουν χωρίς τα πράγματα;⁹ Πρέπει ή όχι να διευκρινίσω ότι δεν είναι «στην πραγματικότητα ελληνικές λέξεις» καθώς έχουν υποστεί τόσες και τέτοιες αλλαγές που στην πραγματικότητα είναι «είδος λεξικού δανείου και όχι φυλή της διασποράς που παλινοστεί έχοντας προηγουμένως περιπλανηθεί αλλού»;¹⁰ Επίσης, γιατί άραγε αντιδάνεια είναι μόνο λαϊκές λέξεις; Τι σχέση έχει αυτό με τις ιστορικές συνθήκες επαφής των λαών αλλά και με το τυχαίο της «επιστροφής» τους;¹¹

Μα... είναι πολλά τα ερωτήματα και μονίμως υπονομεύουν την προσπάθεια να διδάξω αρχαία ελληνικά στο γυμνάσιο. Μήπως τελικά πρέπει να αρκεστώ στη μυθολογία της εθνικής μας αυτοεπιβεβαίωσης; Αλλά τότε ο ποιητής με βγάζει από την αμηχανία:

Α, φτάνει πια! Πρέπει να λέμε την αλήθεια στα παιδιά.

---

¹ Μπεζαντάκος Ν. Παπαθωμάς Α. Λουτριανάκη Ε., Χαραλαμπίκος Β., Αρχαία Ελληνική Γλώσσα, Α΄ Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2008

² Α.Φ Χριστίδης, «Η φύση της γλώσσας: γλώσσα και ιστορία». Στο Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη γλώσσα [επιμ. Α.Φ. Χριστίδη], ΚΕΓ, Θεσ/νίκη 2001, σελ. 17

³ Andre Martinet, Στοιχεία Γενικής Γλωσσολογίας, μτφ. Α. Χαραλαμπίδης, ΙΝΣ, Θεσ/νίκη 1987, σελ. 7

⁴ George Mounin, Κλειδιά για τη γλωσσολογία, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1988

⁵ Νίκος Σαραντάκος, «Οι ελληνικές λέξεις ενός σοφού καθηγητή». Στο <http://sarantakos.wordpress.com/2010/05/10/zolotas/>, ανάκτηση 28/11/2011

⁶ Α.Φ. Χριστίδης, «Ανάσταση ή θάνατος της γλώσσας με τα 'αρχαία';». Στο Γλώσσα, Πολιτική, Πολιτισμός, Πόλις, Αθήνα 1999

⁷ Γ. Βελουδής, Οι λέξεις και τα πράγματα, εφ. Ελευθεροτυπία, 9/1/2010

⁸ Γ. Παπαναστασίου, «Γλωσσικός δανεισμός». Στο Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη γλώσσα [επιμ. Α.Φ. Χριστίδη], ΚΕΓ, Θεσ/νική 2001, σελ. 45

⁹ Γ. Βελουδής, ό.π

¹⁰ Θ. Μουσιάδης, «Η προσωπογραφία του δανείου». Στο <http://linguarium.blogspot.com/2011/09/blog-post.html>, 21/9/2011, ανάκτηση 28/11/2011

¹¹ Γ. Παπαναστασίου ό.π σελ. 46